didaskalia
gazeta teatralna

Z numeru: **Didaskalia 162**
Data wydania: kwiecień 2021
Źródło: https://didaskalia.pl/pl/artykul/zywot-limanowskiego

/ teatr w książkach

Żywot Limanowskiego

Ksenia Lebiedzińska

Zbigniew Osiński, *Ziemia – duch – Reduta: rzecz o Mieczysławie Limanowskim*, słowo/obraz terytoria, Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego, Gdańsk – Warszawa 2020

Bez prac Zbigniewa Osińskiego nasza wiedza o znaczeniu Mieczysława Limanowskiego dla Reduty byłaby niepełna. O kluczowej roli Limana w wewnętrznym życiu tego teatru mówi kilka rozdziałów książki Osińskiego *Pamięć Reduty. Osterwa, Limanowski, Grotowski* (2003) – najważniejszej współczesnej monografii zespołu. Osiński w 1987 roku podał do druku korespondencję Limanowskiego z Juliuszem Osterwą. Wydane przez niego zbiory tekstów Limanowskiego o teatrze: *Duchowość i maestria. Recenzje teatralne 1901-1940* (1992) oraz *Był kiedyś teatr Dionizosa* (1994) dowiodły, że był to jeden z najprzenikliwszych krytyków teatralnych pierwszej połowy XX wieku i podważyły krzywdzące opinie (teatralny dyletant i „niebezpieczny dziwak"), które ciążyły na nim od międzywojnia za sprawą Antoniego Słonimskiego.

Ziemia – Duch – Reduta. Rzecz o Mieczysławie Limanowskim podsumowuje te wieloletnie badania życia i twórczości Mieczysława Limanowskiego. Książka składa się z dwóch części. Część pierwsza, obramowana prologiem i epilogiem, zatytułowana *Mieczysław Limanowski. Opowieść biograficzna* ma formę rozbudowanego kalendarium, w którym autor na podstawie materiałów źródłowych (pozyskanych przede wszystkim dzięki kwerendom prasy międzywojennej) oraz świadectw zapośredniczonych (np. pamiętnik Bolesława Limanowskiego, ojca Mieczysława, wspomnienia Wandy Dynowskiej) dzień po dniu odtworzył życie i twórczość swojego bohatera. Nawiązał w ten sposób do tradycji polskiej biografistyki, reprezentowanej w rodzimej literaturze teatrologicznej przede wszystkim przez serię *Żywoty*, obmyśloną i zapoczątkowaną w latach siedemdziesiątych XX wieku przez Józefa Szczublewskiego. *Ziemia – Duch – Reduta…* jest monografią otwartą, której formułę wyznaczył Zbigniew Osiński w swoich poprzednich książkach o Reducie (Osiński, 2003) i Jerzym Grotowskim (Osiński, 2009). Forma monografii otwartej zakłada po pierwsze, jak pisał autor, „autokorekty i polemiki z samym sobą z wczoraj, a także z dzisiaj" (Osiński, 2009 za: Guderian-Czaplińska 2012); po drugie, jak podkreślała Ewa Guderian-Czaplińska w tekście o jego twórczości, zebranie w jednym tomie „kolejnych rozpraw i szkiców z pełną świadomością, że tematu niepodobna wyczerpać" (Guderian-Czaplińska, 2012). W *Słowie wstępnym* autor tomu zaznaczył, że mimo wydania jego książki można podjąć jeszcze wiele zadań badawczych dotyczących biografii Limanowskiego (s. 9). Cechy „monografii otwartej" odnajdziemy w drugiej części książki; jest to zaktualizowany i opublikowany pod nowym tytułem (*Bractwo wtajemniczonych świeckich. Reduta w korespondencji Mieczysława Limanowskiego i Juliusza Osterwy*) wstęp do zbioru listów założycieli Reduty. Poprzez przywołanie listów i wydarzeń z drugiej połowy lat czterdziestych XX wieku autor oświetla ostatnie lata życia

i aktywności Mieczysława Limanowskiego, nieujęte w kalendarium części pierwszej. Jako prolog i epilog opublikowano teksty źródłowe: fragment z rękopisu *Pamiętników* Bolesława Limanowskiego charakteryzujący Mieczysława oraz tekst Limana *Jak powstała Reduta przed trzynastu laty* z 1933 roku, znany ze zbioru *Był kiedyś teatr Dionizosa.*

Wewnętrzna struktura tomu zorganizowana jest wokół referatu *O istocie kultury*, który Limanowski wygłosił na XIII Konferencji Oświatowej na Blichu pod Łowiczem w styczniu 1930 roku. Książkę otwiera motto zaczerpnięte z tego referatu, a w *Słowie wstępnym* autor podkreśla, że problemy i pytania, które zadał w nim Limanowski, nadal są aktualne. Osiński powrócił do tego tekstu w części chronologicznej, charakteryzując tę wypowiedź Limanowskiego jako jedną z najdojrzalszych w jego twórczości (s. 204-205). Referent przeciwstawił w nim kulturę *pro gloria mundi* kulturze *pro gloria Dei*, opowiadając się za kulturą tworzoną na chwałę Boga i podkreślając ważność pierwiastka duchowego w twórczości artystycznej (s. 207-208). Mieczysław Limanowski realizował tę ideę we własnej twórczości literackiej. Za przykład może służyć misterium *Bóg się rodzi*, a poruszenie wokół tej idei obrazuje opis polemiki wokół wystawienia go podczas pobytu w Rosji na przełomie 1916 i 1917 roku (s. 72-73). Był to także ważny aspekt jego spojrzenia na teatr i jego krytyki teatralnej. Poglądy te Zbigniew Osiński starannie zrekonstruował, opisując m.in. spór z Arnoldem Szyfmanem (s. 51-52) czy przywołując recenzje ze *Złotych więzów* Lucjana Rydla i *Wesela* Stanisława Wyspiańskiego, w których Liman ocenił działalność Juliusza Osterwy (s. 240-246).

W wyniku wybranej przez autora metody krytycznego zestawiania źródeł (listy, artykuły i wspomnienia Limanowskiego z różnych lat oraz wspomnienia innych osób) otrzymujemy pogłębiony obraz całych okresów

biografii Limana (np. pobyt we Włoszech w 1907 roku i prowadzone tam badania, s. 35). Wykorzystane w książce materiały prasowe dotyczące działalności bohatera monografii w Warszawie i Wilnie pozwolą także dopełnić biografie innych postaci z jego kręgu (np. Wandy Osterwiny). Materiał ilustracyjny książki, starannie dobrany przez Katarzynę Osińską, przynosi między innymi reprodukcję wybranych stron z notatników Limanowskiego złożonych w jego archiwum w Muzeum Ziemi PAN w Warszawie. Zapiski zostały odcyfrowane w podpisie fotografii. Ma to niebagatelną wartość, ponieważ odczytanie odręcznego pisma Limanowskiego sprawia trudność nawet wytrawnym edytorom.

Zbigniew Osiński wyraźnie wyznaczył granice swojej pracy o Limanowskim (całość materiału biograficznego wykorzystał wcześniej w publikacji *Mieczysław Limanowski (1876–1948). Kronika życia i twórczości*, 1990). *Ziemia – Duch – Reduta…* zawiera przede wszystkim informacje o działalności Limana poza Redutą, dając wgląd w życie naukowe i kulturalne miast, z którymi bohater był związany – w szczególności zaś Wilna. Z książki wyłania się barwny portret wybitnego geologa, cenionego wykładowcy, a także poety. Współtworzą go licznie przywołane w książce relacje z jego odczytów oraz wspomnienia wychowanków i współpracowników. Szczególnie ciekawe pod tym względem jest wspomnienie Konstantego Steckiego, które oprócz postawy badawczej Limanowskiego plastycznie opisuje jego wygląd około roku 1907; dzięki czemu (przyzwyczajeni do pozbawionych kolorów fotografii) możemy zobaczyć go na nowo (s. 37-38).

Przez wiele lat swojej pracy naukowej Mieczysław Limanowski nie utracił zachwytu i ekscytacji twórczej. Jego postać może dzisiaj – w dobie parametryzacji nauki – stać się punktem odniesienia dla naukowców, tęskniących za możliwością bezinteresownego uprawiania swoich dyscyplin.

Autor/ka

Ksenia Lebiedzińska

Ksenia Lebiedzińska – absolwentka Wydziału Wiedzy o Teatrze Akademii Teatralnej im. Aleksandra Zelwerowicza w Warszawie. Doktorantka w Zakładzie Historii i Teorii Teatru Instytutu Sztuki PAN w Warszawie. Członkini Polskiego Towarzystwa Badań Teatralnych.

Bibliografia

Guderian-Czaplińska, Ewa *Transformacje monografii. Zbigniew Osiński pisze o Grotowskim (1972–2009*), „Performer" 2012 nr 4, https://grotowski.net/performer/performer-4/transformacje-monografii-zbigniew-osinski-pisze-o-grotowskim-1972-2009 [dostęp: 13 I 2021].

Osiński, Zbigniew, *Był kiedyś teatr Dionizosa*, Instytut Sztuki PAN, Warszawa 1994.

Osiński, Zbigniew, *Duchowość i maestria. Recenzje teatralne 1901-1940*, Instytut Sztuki PAN, Warszawa 1992.

Osiński, Zbigniew, *Jerzy Grotowski. Źródła, inspiracje, konteksty*, słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2009.

Osiński, Zbigniew, *Mieczysław Limanowski (1876–1948). Kronika życia i twórczości*, „Pamiętnik Teatralny" 1990 z. 1-2.

Osiński, Zbigniew, *Pamięć Reduty. Osterwa, Limanowski, Grotowski,* Gdańsk 2003.

Źródło: *https://didaskalia.pl/artykul/zywot-limanowskiego*